

Наведено результати теоретичних, практичних і прикладних досліджень з актуальних проблем військової педагогіки, військової психології, військової економіки, військової географії, геопросторової підтримки і права.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, ад'юнктів, аспірантів, студентів та курсантів.

The results of theoretical, practical and empirical research on actual issues military pedagogy, military psychology, military economy, military geography, geospatial support and law are presented.

For researchers, faculty members, postgraduate students, students and cadets.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР	І. В. Толок, канд. пед. наук, доц.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Б. О. Попков, канд. військ. наук, ст. наук. співроб. (заст. гол. ред.); О. Л. Скрябін, канд. іст. наук (відп. секр.); О. В. Соколіна, канд. філос. наук (техн. ред.); І. С. Бахов, д-р пед. наук, проф.; А. А. Каленський, д-р пед. наук, доц.; В. С. Рижиков, д-р пед. наук, проф.; Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф.; І. Д. Юник, канд. пед. наук, доц.; А. Ю. Гордєєв, д-р геогр. наук, проф.; С. А. Лісовський, д-р геогр. наук, ст. наук. співроб.; Є. О. Маруняк, д-р геогр. наук, ст. наук. співроб.; В. І. Зацерковний, д-р техн. наук, проф.; К. А. Антипова, д-р геогр. наук, проф. (Білорусь); Б. А. Якимчук, канд. психол. наук, доц.; О. В. Кобець, д-р психол. наук, доц.; В. В. Карелін, д-р юрид. наук; О. М. Бериславська, канд. юрид. наук, доц.; О. Д. Рожко, д-р екон. наук, проф.; В. В. Баєв, канд. екон. наук, доц.
Адреса редколегії	Військовий інститут, вул. Ломоносова, 81, м. Київ, 03680, Україна; ☎ (38044) 521 32 89; тел./факс (38044) 521 32 92 E-mail: milvisnyk.knu@ukr.net; www.miljournals.knu.ua
Затверджено	Вченою радою Військового інституту 23.06.22 (протокол № 14)
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 17617-6467Р від 29.03.11
Журнал входить	до переліку наукових фахових видань України (категорія Б) за спеціальностями 011, 014, 015 – педагогічні; 072 – економічні; 193 – технічні (наказ МОН від 26.11.2020 № 1471) та 053 – психологічні; 081 – юридичні (наказ МОН від 09.02.2021 № 157).
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	ВПЦ "Київський університет", б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна, ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

The results of theoretical, practical and empirical research on actual issues of military pedagogy, military psychology, military economy, military geography, geospatial support and law are presented.

For researchers, faculty members, postgraduate students, students and cadets.

Наведено результати теоретичних, практичних і прикладних досліджень з актуальних проблем військової педагогіки, військової психології, військової економіки, військової географії, геопросторової підтримки і права.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, ад'юнктів, аспірантів, студентів та курсантів.

EDITOR-IN-CHIEF	I. Tolok, PhD in Pedagogy, Ass. Prof.
EDITORIAL BOARD	B. Popkov, PhD in Military Sci., Senior Res. Ass. (Deputy Editor in Chief); O. Skriabin, PhD in Historical Sci. (Executive Secretary); O. Sokolina, PhD in Philosophy (Technical ed.); I. Bakhov, Dr of Sci. in Pedagogy, Prof.; A. Kalenskiy, Dr of Sci. in Pedagogy, Ass. Prof.; V. Ryzhykov, Dr of Sci. in Pedagogy, Prof.; N. Chernuha, Dr of Sci. in Pedagogy, Prof.; I. Yunyk, PhD in Pedagogy Sci., Ass. Prof.; A. Gordeev, Dr of Sci. in Geography, Prof.; S. Lisovskyi, Dr of Sci. in Geography, Senior Res. Ass.; E. Marunyak, Dr of Sci. in Geography, Senior Res. Ass.; V. Zacerkovnyy, Dr of Sci. in Technical Sci., Prof.; K. Antypova, Dr of Sci. in Geography, Prof. (Belarus); B. Yakymchuk, PhD in Psychology Sci., Ass. Prof.; O. Kobets, Dr of Psychology Sci., Ass. Prof.; V. Karelin, Dr of Judicial Sci.; O. Beryslavs'ka, PhD of Judicial Sci., Ass. Prof.; O. Rozhko, Dr of Economic Sci., Prof.; V. Bayev, PhD in Economic Sci., Ass. Prof.
Address	Military Institute, 81, Lomonosova str., Kyiv, 03680, Ukraine; ☎ (38044) 521 32 89; tel./fax (38044) 521 32 92; E-mail: milvisnyk.knu@ukr.net; www.miljournals.knu.ua
Approved by the	Scientific Council of Military Institute (Protocol № 14 of 23rd Juny 2022)
Certified by the	Ministry of Justice of Ukraine State Certificate № 17617-6467P issued on 29.03.11
The Jurnal is included	The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of Pedagogy – specialties 011, 014, 015; in the field of Economy – specialty 072; in the field of Technical sciences – specialty 193 (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from №1471 dated 26.11.2020), Psychology – specialty 053; Law – specialty 081 (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №157 dated 09.02.2021).
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University". Certificate included in the State Register DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 14, Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, 01601, Ukraine, ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; fax 239 31 28

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Кожедуб О., Соколіна О., Сторожук Н., Зарицька А. Особливості застосування соціологічних методів збору емпіричної інформації у військово-педагогічному науковому дослідженні	7
Рижиков В., Горячева К., Кравченко О. Трансфер набутих компетентностей у науковій школі військового наукового підрозділу (організації)	12
Самелюк А. Дослідження мотивації до вивчення іноземної мови у курсантів вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти)	17
Юрков А. Сутність і структура готовності майбутніх військових психологів до професійної службово-бойової діяльності в Збройних Силах України	24

ПСИХОЛОГІЯ

Алещенко В. Психологічні аспекти інформаційної війни	27
Кравченко К., Гребенюк Л., Беліченко Л. Типологія рис особисті офіцерів, задіяних до підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах (вищих навчальних підрозділах закладів вищої освіти), як складова формування їхнього іміджу	32
Пампуха І., Макарчук М., Філімонова Н., Подковка О., Нікіфоров М., Лоза В., Кальниш В. Нейропсихологічне обстеження як додатковий інструмент підвищення надійності та ефективності професійного відбору	42
Сафін О., Мась Н. Вплив соціально-психологічних характеристик особистості військовослужбовця на його уявлення про ризик і психологічну готовність до нього	50
Хміляр О., Апальков В. Психологія життя військовослужбовця після полону	54

ФІНАНСИ

Городянська Л. Особливості грошового забезпечення Збройних Сил України в умовах воєнного стану	60
Гура В., Берданова О. Відновлення та розвиток підприємництва в Україні на основі ESG-концепції	68
Марко І., Чернишова І., Остапенко О. Модель взаємозв'язку оборонних витрат та економічного зростання	74

ПРАВО

Бериславська О. Майнові права як об'єкт захисту в умовах збройного конфлікту	79
Жукова Є. Мета та особливості забезпечення публічної безпеки і правопорядку як виду публічного адміністрування	84
Звоненко О., Бурій С. Кримінологічна характеристика та запобігання суїциду серед військовослужбовців	87
Капінус О. Категорія "військове майно" як об'єкт адміністративно-правового регулювання	91
Онопрієнко С. Функції забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування в Україні за умов повномасштабної збройної агресії російської федерації	95
Тарнополова М. Правові основи фіксації та обліку знищеного (пошкодженого) майна цивільного населення під час збройних конфліктів	99
Шопіна І. Проблеми вдосконалення діяльності публічних адміністрацій у секторі безпеки та оборони	104

ГЕОПРОСТОРОВА ПІДТРИМКА

Литвиненко Н., Коренець О. Геоінформаційний портал як складова єдиного геоінформаційного середовища Збройних Сил України	108
Писаренко Р. Оперативні та тактичні вимоги щодо побудови та функціонування геоінформаційної системи тактичного рівня	111
Юдіна Л., Левінськова Н., Писаренко Р. Прогнозування в геоінформаційних системах для вирішення задач геопросторової підтримки в інтересах Збройних Сил України	114

CONTENTS

PEDAGOGY

Kozhedub O., Sokolina O., Storozhuk N., Zaritska A. Peculiarities of application of sociological methods of collecting empirical information in military and pedagogical scientific research	7
Ryzhykov V., Horiacheva K., Kravchenko O. Transfer of acquired competencies in the scientific school of the military scientific division (organization).....	12
Sameliuk A. The research of motivation for learning a foreign language among cadets of higher military educational institutions (military educational units and higher education institutions).....	17
Yurkov A. The essence and structure of the readiness of future psychologists for professional service and combat activity in the Armed Forces of Ukraine	24

PSYCHOLOGY

Aleshchenko V. Psychological aspects of the information warfare	27
Kravchenko K., Hrebeniuk L., Belichenko L. Typology of personal features of officers involved in the training of cadets at higher military educational institutions (military educational units of higher educational institutions) as the component of their image formation.....	32
Pampukha I., Makarchuk M., Filimonova N., Podkovka O., Nikiforov M., Loza V., Kalnysh V. Neuropsychophysiological examination as an additional tool to increase the reliability and efficiency of professional selection.....	42
Safin O., Mas N. The influence of socio-psychological characteristics of the personality of a military on his perception of risk and psychological readiness for it.....	50
Khmiliar O., Apalkov V. Psychology of the serviceman's life after captivity	54

FINANCE

Gorodianska L. Peculiarities of monetary support of the Armed Forces of Ukraine under martial law.....	60
Gura V., Berdanova O. Entrepreneurship restoration and development in Ukraine on the ESG-concept basis	68
Marko I., Chernyshova I., Ostapenko O. Model of connection between defense costs and economic growth	74

LAW

Beryslavska O. Property rights as the object of protection under the conditions of armed conflict.....	79
Zhukova E. The purpose and features of public safety and law and order as a type of public administration	84
Zvonenko O., Bury S. Criminological characteristics and prevention of suicide among military personnel.....	87
Kapinus O. Category "military property" as an object of administrative and legal regulation.....	91
Onopriienko S. Functions of ensuring information security of public administration in Ukraine in the face of full-scale armed aggression of the russian federation	95
Tarnopolova M. Legal basis for recording of destroyed (damaged) property of the civilian population during armed conflicts.....	99
Shopina I. Problems of improving the activities of public administrations in the security and defense sector	104

GEOSPATIAL SUPPORT

Lytvynenko N., Korenets O. Geoinformation portal as the component of the uniform geoinformation environment of the Armed Forces of Ukraine	108
Pysarenko R. Operational and tactical requirements for the construction and operation of a tactical-level geoinformation system.....	111
Yudina L., Levinskova N., Pysarenko R. Forecasting in geographic information systems to solve problems of geospatial support in the interests of the Armed Forces of Ukraine	114

УДК 159.9:355/351.74

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.50-53>

О. Сафін, д-р психол. наук, проф.

245440ss@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-5745-8635,

Н. Мась, канд. психол. наук

2005mas@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-3940-3985

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ НА ЙОГО УЯВЛЕННЯ ПРО РИЗИК І ПСИХОЛОГІЧНУ ГОТОВНІСТЬ ДО НЬОГО

Наведено результати дослідження впливу соціально-психологічних характеристик особистості військовослужбовця на його уявлення про ризик та психологічну готовність до ризикованої поведінки. Зазначено, що уявлення особистості про ризик – це складне структурне утворення, яке відображає ставлення особистості до ризику, її готовність як соціально значущого об'єкта і пов'язане із соціально-психологічними характеристиками особистості військовослужбовця. Високий рівень мотивації досягнення, самоактуалізації, особистісної креативності та високі показники самоставлення припускають більш високу психологічну готовність до ризику. Психологічна готовність до ризику, і навіть мотивація до нього визначаються соціально-психологічною адаптивністю військовослужбовця. Високий рівень адаптивності передбачає більш виражену його психологічну готовність до ризикованої поведінки. Адаптовані військовослужбовці демонструють більш високий рівень психологічної готовності до ризику заради "престижу" та "інтересу", тоді як військовослужбовці із низькою соціально-психологічною адаптацією менш готові до ризику, а у випадках вибору у них переважають мотиви уникнення неприємностей та матеріальної винагороди.

Ключові слова: ризик, психологічна готовність, особистість, військовослужбовець, уявлення.

Постановка проблеми. Зростаюча соціальна невизначеність, прискорення темпу життя, технологічні інновації, кризові ситуації – усе це створює зони ризику, які так чи інакше впливають на поведінку людини [1–6]. Особливою актуальною темою ризикованої поведінки особистості набула сьогодні із початком повномасштабної війни, де в зоні ризику опинились як військовослужбовці ЗСУ, особливо ті, що беруть участь у бойових діях, так і мирні жителі, що мешкають на території, де такі бойові дії ведуться.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основною теорією, у якій розглядаються дії людини в ризикованих ситуаціях, є теорія прийняття рішень (M. Funicane, P. Slovik та ін.), згідно з якою будь-яке прийняття рішень обов'язково пов'язане з певною часткою ризику. Досліджено феномен "ефективного афекту", який передбачає зворотне співвідношення між ризиком і вигодою. Встановлено, що досвід ризику та індивідуальний досвід взагалі безпосередньо впливають на сприйняття ризику (J. Barnett, G. Breakwell, T. Das та ін.). Основною теорією, у якій розглядаються дії людини в ризикованих ситуаціях, є теорія прийняття рішень (M. Funicane, P. Slovik та ін.). Зокрема, автори цієї теорії неодноразово підкреслюють, що будь-яке прийняття рішень обов'язково пов'язане з певною часткою ризику. Більшість емпіричних досліджень засновано на вивченні ставлення до конкретних ризиків та небезпек (G. Breakwell, T. Garvin, H. Joffe, L. Lee, J. Masuda та ін.). Ще одним теоретичним напрямом є теорія "соціального поширення ризику" (H. Brown, R. Goble, J. Emel, R. Kasperperson, P. Slovik та ін.). У психології ризик є об'єктом досліджень А. Бандури, Д. Майєрса, Г. Олпорта та ін., йому присвячено наукові праці J. Atkinson, U. Beck, V. Covello, A. Elliott, F. Furedi, N. Kogan, N. Luhmann, W. Rowe та ін. Одним із найвідоміших напрямів дослідження сприйняття ризику є психометрична парадигма.

Мета статті – емпіричне обґрунтування впливу соціально-психологічних характеристик особистості військово-

службовця на його уявлення про ризик та психологічну готовність до ризикованої поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічний інструментарій емпіричного дослідження становить: "Методика діагностики ступеня готовності до ризику" Г. Шуберта (за ред. Д. Райгородського); "Методика діагностики особистісної креативності" Є. Тунік; методика "Ціннісні орієнтації" М. Рокіча; "Методика діагностики мотивації на успіх та страху невдачі" А. Реана; Експрес-діагностика рівня довіри Розенберга; "Опитувальник самовідносини" В. Століна та С. Пантілеєва; "Самоактуалізаційний тест" (методика Е. Шострома в адаптації Ю. Альошиної, Л. Гозмана, М. Загіка, М. Кроз); "Діагностика соціально-психологічної адаптації" К. Роджерса та Р. Даймонда (адаптація А. Осницького). Уявлення про ризик, і навіть його мотивація вивчалися за допомогою авторської анкети.

Кореляційний аналіз отриманих даних дозволив визначити структурну композицію уявлень та визначити їхнє ядро та периферійні елементи. Ядерним компонентом структури поглядів на ризик є така характеристика, як "небезпека". Вона пов'язана з такими елементами, як "дії навмання" ($r = 0,422^{**}$), "непередбачуваність" ($r = 0,386^{**}$), "втрата" ($r = 0,281^{**}$), "труднощі" ($r = 0,251^{**}$), "сміливість" ($r = -0,175^{**}$), "відвага" ($r = -0,138^*$). Зовнішній радіус ядра становлять такі категорії, як: "рівноімовірна можливість щось отримати або втратити", "швидке прийняття рішень", "бажання досягти мети", "втрата", "життя", "авантюризм". Периферичним шаром є категорії: "труднощі", "подолання себе", "сміливість", "службові обов'язки", "відвага", "адреналін", "рішучість", "підприємливість". З отриманих даних стає очевидним, що найчастіше обстежувані асоціюють ризик з небезпекою (46,2 %); 20,6 % визначають ризик як "життя", тобто все життя, на їхню думку, – це постійний ризик, а 21,3 % – як "бажання досягти мети". Ризик як "службові обов'язки" визначають 13,5 % опитуваних, як "отримати або втратити" – 28,9 %, як

"авантюризм" – 18,8 %, як "адреналін" – 12,5 %, як "втрату" – 20,9 %, як "труднощі" – 16,7 %, як "подолання себе" – 15,2 %, як "швидке прийняття рішень" – 25,5 %, як "непередбачуваність" – 38,0 %, як "дії навмання" – 39,2 %, як "підприємливість" – 6,9 %, як "рішучість" – 9,3 %, як "відвагу" – 10,4 %, як "сміливість" – 14,7 %.

За результатами факторного аналізу виявлено *п'ять основних факторів*, які відображають ставлення до обстежуваних ризику: "рішучість" (1), "дії навмання" (2), "труднощі" (3), "небезпека" (4), "авантюризм" (5). *Перший фактор* має найбільшу дисперсію (17,008 % дисперсії). Він поєднує уявлення, що описують ризик як прояв активності, ініціативності, хоробрості. Поняття ризику тут визначається як дія, пов'язана з такими рисами, які відображають т. зв. особистісний ризик, це ті риси, які допомагають у прийнятті рішення в умовах невизначеності, тобто в умовах, що передбачають наявність ризику. *Другий фактор* (13,817 % дисперсії) поєднує уявлення про ризик, що стосується "дій навмання". Цей фактор поєднує такі категорії, як: "швидке прийняття рішень"; "рівномірна можливість щось отримати або втратити"; "бажання досягти мети"; "непередбачуваність". Однак той факт, що до цього фактора потрапляє уявлення про ризик як "бажання досягти мети", з одного боку, може свідчити про те, що ризик як інструмент досягнення мети не може не містити елементи непередбачуваності та невизначеності, а з іншого боку, – прийняття рішення про ризик як "дії навмання" не може бути позбавлене прагнення до будь-якої мети. До цього чинника з негативним значенням потрапляє уявлення про ризик як про "службові обов'язки" (–0,497 %), тобто у свідомості тих обстежуваних, для яких ризик – це робота, ризик не сприймається як дії навмання. Ризик як "службові обов'язки" сприймається окремо від загального ставлення до ризику. Окрім того, у цьому контексті йдеться про т. зв. ситуативний ризик. *Третій фактор* (7,168 % дисперсії) містить уявлення про ризик як "подолання себе", "втрати", "бажання досягти мети". Ризик як імовірні труднощі представлено як подолання будь-яких перешкод, що виникають на шляху досягнення цілей. У цьому факторі можна відзначити і ризик як "подолання себе". *Четвертий фактор* (7,021 % дисперсії) містить такі уявлення про ризик, як "непередбачуваність", "втрати", "дії навмання". Небезпека означає можливість загрози, втрати чогось. У цьому факторі виявляється уявлення про ризик як "життя" із негативним значенням (–0,503 %), тобто для тих обстежуваних, які сприймають ризик як небезпеку і втрату, він не представлений як життя. *П'ятий фактор* – 6,431 % дисперсії. Слід звернути увагу на уявлення про ризик як "адреналін", яке містить цей фактор. У повсякденному розумінні адреналін – це сплеск, викид, бажання відчувати сильні емоції, враження, жага до екстриму, ризику. Уявлення про ризик як про життя потрапляє до фактора "авантюризм" із позитивним значенням, що може свідчити про те, що для тих обстежуваних, які розуміють ризик як "авантюризм", "адреналін", він також є частиною життя взагалі.

Ставлення до людини, а військової і поготив, здатної на ризиковану поведінку, переважно позитивне. Разом з тим обстежувани також пояснюють своє ставлення залежністю від спрямованості ризику та ситуації, у якій доводиться ризикувати. Виправданий ризик представлено як вчинок "заради благородних цілей" (85,6 %), "порятунку інших людей" (49,6 %), "вчинок, при якому передбачається велика ймовірність того, що результат буде вдалим, продумана дія" (25,8 %). Іншими словами, ризик виправдується справою, що об'єктивно досягається

результатом, заради якого людина йде на нього. Невиправданий ризик в уявленнях обстежуваних пов'язаний із ситуаціями, у яких "наражається на небезпеку життя і здоров'я як ризикуючий, так і оточуючі його люди" (49,2 %); "ризик заради азарту", "адреналіну" (34,0 %); "вчинки, що завдають шкоди іншим людям" (32,2 %); "безглуздий ризик", "заради суперечки" (22,2 %). У цьому випадку йдеться також про високу ймовірність досягнення бажаного результату, навіть якщо він не є настільки значущим, щоб заради нього слід було йти на ризик.

Щодо міри ризику, дві третини опитаних (63,4 %) вважають, що міра ризику безперечно існує, тобто ризик піддається якомусь кількісному виміру. Це міркування підтверджується тим, що респонденти, відповідаючи на питання "у чому полягає міра ризику", зазначають, що вона залежить від того, чим саме людина ризикує (34,3 %), а також якими засобами вона користується (22,5 %).

Вивчення уявлень про особистість ризикованої людини дозволило виокремити уявлення про людину, здатну на ризик. Категорії розподілилися так: "сміливий" (31,2 %), "будь-який" (28,1 %), "впевнений у собі" (26,6 %), "цілеспрямований" (26,3 %), "неврівноважений" (21,1 %), "рішучий" (20,9 %), азартний (20,6 %), "розумний" (16,2 %), "такий, що прагне успіху" (15,2 %), "відважний" (15,2 %), "ненадійний" (13,6 %), "підприємливий" (11,2 %), "розважливий" (9,0 %), "дурний" (7,3 %), "нешасний" (5,3 %). Для того, щоб проаналізувати представлені дані, було здійснено факторний аналіз, який дозволив вивчити структуру уявлень про особистість ризикованої людини. Перший фактор – "героїчний" має найбільшу дисперсію (13,547 %) і поєднує у собі уявлення про людину, здатну на ризик, як "рішучу", "сміливу", "відважну", "підприємливу". Другий фактор – "розважливий" (12,153 % дисперсії). Тут йдеться про ризиковану людину як про здатну продумувати, прораховувати різні варіанти та можливі втрати при прийнятті рішення про ризик. Третій чинник – "азартний" (11,280 % дисперсії) поєднує в собі такі уявлення, як: "азартний", "неврівноважений", "дурний", "будь-який" (із негативним значенням). Уявляючи ризиковану людину як азартну, обстежувани вважають, що вона емоційно нестійка, дурість тут пояснюється відсутністю будь-якого сенсу при ризику. Слід також звернути увагу, що до цього фактора із негативним значенням потрапляє уявлення про те, що ризикованою може бути будь-яка (–0,506 %) людина. Це свідчить про те, що не кожна ризикована людина азартна, тоді як азартна сприймається обстежуваними як емоційно нерівноважена, нерозумна. Четвертий фактор – "діловитий" (9,328 %) поєднує у собі уявлення про ризиковану людину як "упевнену в собі", "цілеспрямовану", а також містить уявлення з негативними значеннями: "будь-який", "дурний". Тут може йтися про розрахунковий ризик, тобто це ті ситуації, у яких ризикуючий суб'єкт чітко уявляє цілі, засоби і мінімізує можливі негативні наслідки шляхом глибокого аналізу великої кількості можливих варіантів дій. П'ятий фактор – "безрозсудний" (7,764 %), поєднує в собі уявлення про ризиковану людину як про "ненадійну", "дурну" і "нешасну" (із негативним значенням). Людина, яка свідомо уникає задоволення потреб у безпеці, здійснюючи ризиковані вчинки, в уявленні обстежуваних дурна.

Встановлено, що більшості обстежуваних властивий середній рівень психологічної готовності до ризику, яка відрізняється залежно від умов соціалізації особистості (переважання середніх показників у молодшій та низьких у старшій вікових групах). Виявлено гендерні

відмінності ступеня психологічної готовності до ризику: 8,2 % жінок і 24,8 % чоловіків виявляють високий рівень, тоді як низький рівень характеризують 33,3 % жінок та 17,2 % чоловіків. За результатами представленого дослідження чоловіки виявляються більш готовими до прийняття ризику.

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що психологічна готовність до ризику позитивно пов'язана з усіма мотивами ризику. Найбільший показник кореляції психологічної готовності до ризику відповідає мотиву інтересу. Обстежувані, які у своїй мотивації ризику спрямовані на "інтерес", виявляються більш готовими до ризику в конкретних ситуаціях. Мотиви ризику пов'язані із соціальними уявленнями про нього: із мотивом "матеріальної винагороди" – уявлення про ризик як про "втрату" ($r = 0,255^{**}$); "ризик заради престижу" – "сміливість" ($r = 0,141^*$); "подолання себе" ($r = 0,152^{**}$); "непередбачуваність" ($r = 0,151^{**}$); "труднощі" ($r = 0,113^*$). Мотив "інтересу" пов'язаний із такими уявленнями про ризик: "відвага" ($r = 0,186^{**}$); "дії навмання" ($r = 0,152^{**}$); "рівноймовірна можливість щось отримати або втратити" ($r = 0,123^*$); "подолання себе" ($r = 0,201^{**}$). В ієрархії ціннісних орієнтацій старшої вікової групи (40–55 років) ризикованість перебуває в основі цієї ієрархії, у представників молодшої вікової групи (25–39 років) вона посідає середню позицію. Прагматичність розподілено практично однаково: 21,2 % у кожній з цих груп вважать її абсолютною цінністю.

Після факторного аналізу отримано фактор цінності ризику. Високі показники за шкалою "розважливості" у цьому факторі свідчать про те, що ризик не протиставляється розрахунку, а розрахунок, у свою чергу, доповнює сприйняття ризику як цінності. Мотиви ризику пов'язані з деякими цінностями. Цінність ризикованості позитивно пов'язана з усіма мотивами ризику ("матеріальна винагорода" ($r = 0,257^{**}$), "уникнення неприємностей" ($r = 0,244^{**}$), "престиж" ($r = 0,272^{**}$), "інтерес" ($r = 0,228^{**}$), "кохання" ($r = 0,172^{**}$)).

Застосування опитувальника готовності до ризику Г. Шуберта з урахуванням результатів факторного аналізу дало можливість розподілити питання методики за трьома факторами, на підставі чого було виокремлено *три типи готовності* ("ризик як інструмент для отримання матеріальної вигоди", "ризик як подолання власних фізичних та психологічних можливостей", "ризик як прояв довіри"). Подальший кореляційний аналіз засвідчив взаємозв'язок типів психологічної готовності до ризикованої поведінки з уявленнями про ризик. Наприклад, *перший тип* психологічної готовності до "ризиків як інструменту для отримання матеріальної вигоди" пов'язаний з такими уявленнями про ризик: "підприємливість" ($r = 0,234^{**}$), "бажання досягти мети" ($r = 0,199^{**}$), "дії навмання" ($r = 0,134^*$), "рівноймовірна можливість отримати щось або втратити" ($r = 0,202^{**}$), "службові обов'язки" ($r = 0,168^{**}$). *Другий тип* психологічної готовності до "ризиків як подолання власних фізичних та психологічних можливостей, а також як бажання виявити лідерські якості", пов'язаний з такими уявленнями, як: "відвага" ($r = 0,219^{**}$), "подолання себе" ($r = 0,422^{***}$), "рішучість" ($r = 0,290^{**}$), "труднощі" ($r = 0,178^{**}$), "авантюризм" ($r = 0,254^{**}$). *Третій тип* психологічної готовності до "ризиків як прояву довіри" пов'язаний із такими уявленнями: "дії навмання" ($r = 0,127^{**}$), "сміливість" ($r = 0,165^{**}$), "небезпека" ($r = 0,187^{**}$), "подолання себе" ($r = 0,138^{**}$), "труднощі" ($r = 0,178^{**}$), "службові обов'язки" ($r = 0,308^{***}$), "життя" ($r = 0,129^*$).

Отримані зв'язки свідчать, що соціальні уявлення детермінують типи психологічної готовності до ризику. Виокремлено значні взаємозв'язки між соціально-психологічними характеристиками та психологічною готовністю до ризику. Зокрема, обстежувані, що демонструють високу психологічну готовність до ризику, мають виражену мотивацію досягнення. Рівень довіри залежить також від психологічної готовності до ризику. Обстежувані із високим рівнем довіри виявляються переважно готовими до ризику. Високі показники рівня самоствавлення відповідають високому рівню психологічної готовності до ризику. Було виявлено такі кореляційні зв'язки самоствавлення та психологічної готовності до ризику: "глобальне самоствавлення" ($r = 0,127^*$), "самоінтерес" ($r = 0,131^*$), "самоприйняття" ($r = 0,137^*$). Психологічна готовність до ризику корелює із деякими шкалами САТ: "підтримка" ($r = 0,148^{**}$), "спонтанність" ($r = 0,147^*$), "самоповага" ($r = 0,154^{**}$), "прийняття агресії" ($r = 0,154^{**}$), "уявлення про природу людини" ($r = 0,151^{**}$). Кореляційний зв'язок між показниками психологічної готовності до ризику та деякими шкалами самоактуалізації свідчить про те, що високий рівень самоактуалізації передбачає психологічну готовність до ризику.

Кореляційний аналіз дозволив виявити деякі зв'язки між показниками соціально-психологічної адаптації та психологічною готовністю до ризику: "адаптивність" ($r = 0,258^{**}$), "прийняття себе" ($r = 0,254^{**}$), "прийняття інших" ($r = 0,150^{**}$), "емоційний комфорт" ($r = 0,221^{**}$), "внутрішній контроль" ($r = 0,208^{**}$), "домінування" ($r = 0,133^*$). Високі показники за шкалами: "адаптивність", "прийняття себе", "прийняття інших", "емоційний комфорт", "внутрішній контроль", "домінування" відповідають високому рівню психологічної готовності до ризику. Соціально-психологічна адаптація за результатами кореляційного аналізу позитивно пов'язана з усіма мотивами ризику: "престиж", "кохання", "гроші", "уникнення неприємностей", "інтерес". Отже, чим вище рівень соціально-психологічної адаптації, тим вище психологічна готовність до ризику за представленими мотиваторами. Аналогічна процедура виконана і щодо уявлень про ризик. Уявлення про ризик пов'язані з рівнем самоствавлення. Обстежувані, що визначають ризик як "службові обов'язки", мають високий рівень самоповаги ($r = 0,275^{**}$), що пов'язано із престижністю та соціальною значущістю професії військового. Ризик як "авантюризм" негативно пов'язаний з "аутосимпатією" ($r = -0,202^*$), "очікуваним ставленням інших" ($r = -0,133^*$), "самопослідовністю" ($r = -0,154^{**}$), що свідчить про те, що обстежувані, які мають зазначеними характеристиками саме ставлення, не розглядають ризик як "авантюризм". Уявлення про ризик пов'язані із показниками самоактуалізації. Зі шкалами самоактуалізації виявлено такі зв'язки: уявлення про ризик як про "сміливість" і "рішучість" пов'язані із "гнучкістю поведінки" ($r = 0,213^*$ та $r = 0,234^{**}$, відповідно). Гнучкість у поведінці припускає, що військовослужбовець здатний швидко та адекватно реагувати на ситуацію, яка співвідноситься із зазначеними уявленнями про ризик. Обстежувані, що визначають ризик як "службові обов'язки", високо оцінюють "прийняття агресії" ($r = 0,455^{***}$). Можна припустити, що обстежувані, які визначають свою професійну діяльність як ризик, ставляться із поблагливістю до власної агресії, вважаючи її природним проявом людської природи.

Висновки. Уявлення військовослужбовця про ризик – складне структурне утворення, яке відображає його ставлення як особистості до ризику як соціально значущого

об'єкта і пов'язане із психологічною готовністю до ризикованої поведінки. Соціальні уявлення про ризик взаємопов'язані з особистісною готовністю до ризикованої поведінки. Тип психологічної готовності до ризикованої поведінки визначається переважаючими соціальними уявленнями про ризик. У дослідженні виокремлено основні типи психологічної готовності до ризику: "ризик як інструмент для отримання матеріальної вигоди", "ризик як подолання власних фізичних та психологічних можливостей", "ризик як прояв довіри". Таким чином, психологічна готовність до ризику та ставлення до нього пов'язані із соціально-психологічними характеристиками військовослужбовця. Високий рівень мотивації досягнення, самоактуалізації, особистісної креативності та високі показники самоставлення передбачають більш високу психологічну готовність до ризику. Психологічна готовність до ризику, і навіть його мотивація визначаються соціально-психологічною адаптивністю військовослужбовця. Високий рівень адаптивності передбачає більш виражену його психологічну готовність до ризикованої поведінки. Адаптовані ж показують більш високий рівень психологічної готовності до ризику заради "престижу" та "інтересу", у той час як ті, хто має низький рівень соціально-психологічної адаптації, менше готові до ризику, а у випадках вибору – заради чого ризикувати, у них актуалізуються мотиви уникнення неприємностей та матеріальної винагороди.

Список використаних джерел

1. Білевич Н. О. Роль психологічної готовності до ризику в професійній діяльності жінок-поліцейських // Юрид. психологія, 2018. №2(23). С. 156–169.
2. Вдовіченко О. В. Психодіагностика готовності до ризику у різних сферах життєдіяльності // Вісн. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія, 2017. Вип. 55. С. 328–337.

O. Safin, Dr of Sci. in Psychology, Prof.

245440ss@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-5745-8635,
N. Mas, PhD in Psychology
2005mas@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-3940-3985

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSONALITY OF A MILITARY ON HIS PERCEPTION OF RISK AND PSYCHOLOGICAL READINESS FOR IT

The article presents the results of a study of the impact of socio-psychological characteristics of the serviceman's personality on his perception of risk and psychological readiness for risky behavior. It is noted that the individual's perception of risk is a complex structural formation that reflects the individual's attitude to risk as a socially significant object and is associated with psychological readiness for risky behavior. Social perceptions of risk are interrelated with personal willingness to take risky behaviors. The type of psychological readiness for risky behavior is determined by the prevailing social imaginations about risk. The study identifies the main types of psychological readiness for risk: "risk as a tool for material gain", "risk as overcoming their own physical and psychological capabilities", "risk as a sign of trust". Psychological readiness for risk and attitude to it are related to the socio-psychological characteristics of the soldier's personality. High levels of motivation to achieve, self-actualization, personal creativity and high self-esteem imply a higher psychological willingness to take risks. Psychological readiness for risk, as well as motivation for it are determined by the socio-psychological adaptability of the serviceman. A high level of adaptability implies a more pronounced psychological readiness for risky behavior. Adapted servicemen show a higher level of psychological readiness for risk for the sake of "prestige" and "interest", while servicemen with low socio-psychological adaptation are less willing to take risks, and in cases of choice are dominated by motives to avoid trouble and material rewards.

Keywords: risk; psychological readiness, personality, serviceman, imagination.

3. Дубяга А. А. Готовність до ризику в уявленнях військовослужбовців Національної гвардії України // Соціальна психологія здоров'я та сучасні інформ. технології / Зб. наук. статей І Междунар. наук.-практ. конф., Брест, 14-15 апреля 2015, Брест: БрДУ ім. А. С. Пушкіна, 2015. С. 226–235.

4. Прогнозування психологічної готовності до ризику фахівців екстремальних видів діяльності / О. С. Колесніченкота ін. // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Педагогічні та психологічні науки. Хмельницький : НАДПСУ, 2016. № 2(4). С. 115–138.

5. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. Харків : НАНГУ, 2019. 257 с.

6. Хлонь О. М. Психологічні особливості професійного ризику працівників кримінальної поліції : автореф. дис. ... канд. психол. наук, 19.00.06. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 19 с.

References

1. Bilevich N.O. (2018) The role of psychological readiness for risk in the professional activities of women police officers. *Legal Psychology*. №2(23). Pp. 156-169. [in Ukrainian]
2. Vdovychenko O.V. (2017) Psychodiagnostics of risk readiness in various spheres of life. *Bulletin of KhNPU named after G.S. Skovoroda. Psychology*. V. 55. Pp. 328-337. [in Ukrainian]
3. Dubjaga A.A. (2015) Willingness to take risks in the minds of servicemen of the National Guard of Ukraine. *Social Psychology of Health and Modern Information Technologies. Collection of scientific works of the I International scientific-practical conf.*, Brest, April 14-15, 2015. Brest: BrSU. named after A.S. Pushkin, 2015. Pp. 226–235. [in Ukrainian]
4. Kolesnichenko O.S. and others. (2016). Forecasting of psychological readiness for risk of specialists of extreme types of activity. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky. Pedagogical and psychological sciences*. Khmelnytsky: NADPSU. № 2(4). Pp. 115–138. [in Ukrainian]
5. Kolesnichenko O.S., Matsegora Ya.V., Prikhodko I.I. and others Psychological readiness for the risk of servicemen of the National Guard of Ukraine : monograph / I. Kharkiv, 2019. 257 p. [in Ukrainian]
6. Khlon O.M. (2011) Psychological features of professional risk of criminal police officers : author's ref. dis. ... cand. psychol. science. Kyiv: Nat. acad. internal affairs. 19 p. [in Ukrainian]

Надійшла до редколегії 01.06.22